

УТВЕРЖДЕНО
Постановление
Министерства образования
Республики Беларусь
27.07.2017 №92

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Беларуская літаратура»
для VIII - IX класаў ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбныя праграмы па беларускай літаратуры для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі распрацаваны ў адпаведнасці з канцэпцыяй вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура». Галоўная мэта навучання прадмету — далучэнне вучняў да мастацтва слова ў кантэксце духоўнага і сацыяльна-гістарычнага жыцця народа і фарміраванне на гэтай аснове мастацкага мыслення, эстэтычных пачуццяў, чытацкай і маўленчай культуры, выхаванне чалавека з глыбокім гуманістычным і дэмакратычным светапоглядам, з развітым пачуццём нацыянальнай і асабістай самапавагі, патрыёта, адданага агульначалавечым ідэалам, асобы з выразна выяўленымі творчымі схільнасцямі, здольнай успрыманне прыгожага выкарыстаць для выпрацоўкі стымулу маральнага, інтэлектуальнага і духоўнага развіцця.

Навучанне беларускай літаратуры ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі абумоўлена практычнай накіраванасцю і сарыентавана на рэалізацыю кампетэнтнаснага, сістэмнага, аксіялагічнага, камунікатыўна-дзеяснага, культуралагічнага і культуратворчага падыходаў пры выкладанні ўсіх раздзелаў і тэм курса беларускай літаратуры.

Ва ўмовах рэалізацыі кампетэнтнаснага падыходу ў сучаснай адукацыі вынікам дасягнення мэт і задач літаратурнай адукацыі становяцца прадметныя кампетэнцыі: *літаратурная, каштоўнасна-светапоглядная, маўленчая, камунікатыўная, культуралагічная і культуратворчая*. Рэалізацыя такога падыходу прадугледжвае ўзмацненне дзейнасна-практычнага кампанента літаратурнай адукацыі.

Сістэмны падыход забяспечвае засваенне вучнямі ведаў пра літаратуру як сістэму, сфарміраваных у выглядзе паняццяў і рэалізаваных у разнастайных спосабах дзейнасці, што з'яўляецца асновай фарміравання *літаратурнай кампетэнцыі*.

Такі падыход накіроўвае на тое, каб вучні:

- на ўроках беларускай літаратуры сістэматычна і паслядоўна авалодвалі гісторыка- і тэарэтыка-літаратурнымі ведамі [веды па тэорыі літаратуры — мастацкі твор, яго структура, сістэма вобразаў, аўтарская пазіцыя і інш.; тыпы літаратурнай творчасці (паэзія, проза); літаратурныя роды і жанры; асноўныя мастацкія кірункі і плыні і інш.]; [веды гісторыка-літаратурныя — звесткі пра шляхі і галоўныя этапы развіцця беларускай літаратуры ва ўзаемасувязі з сусветнай, найбольш важныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў, пра гісторыю напісання твораў і інш.];
- ажыццяўлялі чытацкую дзейнасць — чытанне мастацкіх твораў, валоданне тэхнікай і культурай чытання, неабходнай для ўспрымання,

аналізу і інтэрпрэтацыі мастацкага твора; логіка-паняцінная, аналітыка-сінтэтычная і ацэначная дзейнасць, накіраваная на індывідуальна-асобаснае прачытанне, успрыманне і засваенне мастацкага твора, яго родава-жанравых, кампазіцыйных асаблівасцей, маральна-эстэтычных вартасцей, грамадскага значэння, сувязі з эпохай.

Аксіялагічны падыход прадугледжвае фарміраванне ў вучняў сродкамі беларускай літаратуры сістэмы духоўна-маральных каштоўнасных арыентацый, нацыянальна-культурнай самаідэнтыфікацыі, гуманістычнага погляду на свет, выхаванне павагі да агульначалавечых культурных каштоўнасцей і садзейнічае фарміраванню ў вучняў *каштоўнасна-светапогляднай кампетэнцыі*.

Камунікатыўна-дзейнасны падыход вызначае такую накіраванасць зместу навучання, пры якой засваенне яго адбываецца шляхам фарміравання ўсіх структурных кампанентаў маўленча-камунікатыўнай дзейнасці, і вучань разглядаецца як суб'ект дзейнасці і зносін, што з'яўляецца асновай фарміравання *маўленчай і камунікатыўнай кампетэнцыі*.

Выхаванне маўленчай культуры, фарміраванне камунікатыўных уменняў і навыкаў, што забяспечваюць эфектыўнасць зносін у розных сферах чалавечай дзейнасці, — необходимая ўмова сацыялізацыі навучэнцаў. Развітое маўленне вучня — шлях да актыўнага самавыражэння і прызнання маўленчай асобы як у міжсуб'ектнай камунікацыі (у штодзённых стасунках з бацькамі, сябрамі, знаёмымі), так і ў дзелавай сферы (пры стварэнні вучэбных выказванняў на абсалютнай большасці ўрокаў па розных прадметах; у далейшай прафесійнай дзейнасці тых выпускнікоў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі, якія стануць прадстаўнікамі шэрага спецыяльнасцей з павышанай камунікатыўнай адказнасцю — сфера дзейнасці «чалавек — чалавек»).

У адносінах да літаратурнай адукацыі камунікатыўна-дзейнасны падыход звязаны з самавыяўленнем вучняў у розных відах маўленчай практыкі, авалоданнем імі жанрамі мастацкай літаратуры (казка, загадка, верш, байка, невялікая п'еса, пейзажныя і партрэтныя замалёўкі; пераклады мастацкіх тэкстаў); публіцыстычнымі жанрамі (нататка ў газету, інтэрв'ю, рэпартаж, водгук, рэцэнзія на прачытаны літаратурны твор, на твор жывапісу, музыкі, кінафільм або тэлеперадачу); літаратурна-крытычнымі жанрамі (праблемнае сачыненне, прадмова / пасляслоўе да прачытанай кнігі, анатацыя, эсэ, даклад, рэферат на літаратурную тэму); вучэбна-традыцыйнымі жанрамі (характарыстыкі — індывідуальныя, параўнальныя, групавыя — літаратурных герояў, сачыненні на літаратурную тэму, сачыненні на аснове асабістых назіранняў, уражанняў, разважанняў аб розных з'явах жыцця).

Развіццё вуснага і пісьмовага маўлення рэалізуецца праз разнастайнасць

метадычных формаў і прыёмаў, захаванне сістэматычнасці, пераемнасці і практычнай накіраванасці гэтай працы ў розных узроставых групах.

Культуралагічны падыход звязаны з усведамленнем вучнямі літаратуры як феномена культуры, нацыянальна-культурнай спецыфікі беларускай літаратуры ў адзінстве з сусветнай мастацкай культурай, прадугледжвае развіццё здольнасці карыстацца культуразнаўчай інфармацыяй для патрэб камунікацыі і садзейнічае фарміраванню ў вучняў *культуралагічнай кампетэнцыі*.

Мэтай і вынікам рэалізацыі ў навучанні літаратуры *культуратворчага падыходу* з'яўляецца *культуратворчая кампетэнцыя*. Фарміраванне культуратворчай кампетэнцыі вучняў у працэсе навучання беларускай літаратуры — гэта фарміраванне не асобных базавых ведаў, літаратурна-творчых уменняў і навыкаў, а сістэмы цэласных аперацыянальных комплексаў розных відаў творчай дзейнасці, г. зн. навучанне ў дзейнасці праз уключэнне ў гэтую дзейнасць. Адукацыйны працэс трэба наладжваць так, каб на кожным уроку пры вывучэнні ўсіх раздзелаў і тэм вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» вучні авалодвалі вопытам літаратурна-творчай дзейнасці. Рэалізацыя гэтай задачы адбываецца праз шырокае выкарыстанне відаў прадметна-творчай дзейнасці, якія рэалізуюць практыка-арыентаваны характар літаратурнай адукацыі. Вучэбны матэрыял, звязаны з фарміраваннем культуратворчай кампетэнцыі, пададзены ў раздзелах «Асноўныя віды вучэбнай дзейнасці вучняў па літаратуры» і «Асноўныя патрабаванні да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў».

Аснову зместу беларускай літаратуры як вучэбнага прадмета складаюць чытанне і тэкстуальнае вывучэнне высокамастацкіх твораў нацыянальнай класікі і вядомых майстроў слова. Гэтыя творы вызначаюцца багатым пазнавальным і выхаваўчым патэнцыялам, з'яўляюцца даступнымі для вучняў пэўнага ўзросту. Цэласнае ўспрыманне і разуменне літаратурных твораў, фарміраванне ўменняў аналізаваць і інтэрпрэтаваць мастацкі тэкст магчыма толькі пры адпаведнай эмацыянальна-эстэтычнай рэакцыі чытача.

Курс VIII класа засяроджвае ўвагу вучняў на розных спосабах паказу рэчаіснасці і чалавека ў літаратуры, г. зн. на літаратурных родах і адпаведных ім жанрах, жанравых формах з уласцівымі ім вобразна-выяўленчымі асаблівасцямі і сродкамі.

У праграме відавочна павышаюцца патрабаванні да авалодання паэтыкай мастацкага твора. Дзякуючы сістэмнай арганізацыі літаратурнага матэрыялу, мэтанакіраванай падачы яго адпаведнымі блокамi ствараюцца такія дыдактычныя ўмовы і сітуацыі, калі вучань на працягу некалькіх урокаў «пагружаецца» ў пэўную родава-жанравую сістэму і натуральна спасцігае асаблівасці гэтага віду твораў і тыя літаратуразнаўчыя паняцці, якія з імi звязаны. Такі спосаб структуравання

зместу забяспечвае дастатковую гатоўнасць вучняў да аналізу мастацкага твора і падводзіць да засваення прадмета ў гісторыка-храналагічным аспекце ў наступных класах.

Праграма ўлічвае індывідуальныя творчыя магчымасці васьмікласнікаў, іх жыццёвы і чытацкі вопыт, агульнае і літаратурнае развіццё. Яна прапануе больш складаныя (у параўнанні з папярэднімі класамі) па змесце і форме творы, замацоўвае і паглыбляе звесткі па тэорыі літаратуры, знаёміць са спецыфікай адлюстравання рэчаіснасці і чалавека ў лірыцы, эпасе і драме, развівае ўвагу да мастацкага слова, выпрацоўвае адпаведную моўную культуру, фарміруе чытацкія інтарэсы і прыярытэты.

Праграмай прадугледжана вывучэнне літаратуры ў суаднесенасці з іншымі відамі мастацтва: музыкой, жывапісам, тэатрам, кіно, тэлебачаннем; гэта спрыяе ўспрымання літаратуры як мастацтва, фарміраванню каштоўнасцей арыентацый вучня.

Чалавеказнаўчы аспект прадмета — пазнанне свету і чалавека праз іх мастацкае адлюстраванне і ўспрыманне, праз маральна-эстэтычную каштоўнасцю ацэнку рэчаіснасці — забяспечваецца падборам твораў, якія даюць магчымасць шырокага агляду жыцця, пранікнення ў самыя разнастайныя яго сферы. Параўнальны спосаб прэзентацыі матэрыялу, які прадугледжвае супастаўленне блізкіх або кантрасных па змесце і форме твораў, садзейнічае спасціжэнню галоўных асаблівасцей літаратуры і іншых відаў мастацтва, узмацняе развіццёвую скіраванасць курса.

У васьмікласнікаў мэтанакіравана фарміруюцца эстэтычны падыход да мастацкага твора, свядомыя адносіны да яго ўспрымання і ацэнкі. Эфектыўнасць літаратурнага навучання дасягаецца ў працэсе аналізу зместу і формы, спасціжэння аўтарскай канцэпцыі свету і чалавека, асэнсавання канфлікту, характараў герояў, матываў іх паводзін і ўчынкаў. Выхаваўчае ўздзеянне твора на чытачоў ажыццяўляецца ўсёй яго цэласнай мастацкай прыродай. Этычнае і эстэтычнае разглядаюцца ў гарманічным адзінстве.

Па тэорыі літаратуры вылучаны тэрміны і паняцці, звязаныя з літаратурнымі родамі і жанрамі.

Праграма складаецца з пяці раздзелаў, у кожнага з іх — свае пазнавальныя, дыдактычныя, выхаваўчыя задачы. Параўнальны аналіз твораў, прадстаўленых у першым раздзеле, тэматычна блізкіх, але розных у мастацкіх адносінах (верш, аповяданне, драма), дасць вучням эмпірычнае ўяўленне пра спосабы адлюстравання рэчаіснасці ў лірыцы, эпасе, ліра-эпасе, драме. Наступныя раздзелы дапамогуць усвядоміць асаблівасці кожнага літаратурнага роду, яго фальклорныя вытокі, удасканаліць навыкі аналізу твораў розных жанраў з улікам іх родавай спецыфікі. Вывучэнне лірычных твораў спрыяе паглыбленню эстэтычнага ўспрымання вучняў, абвастрае адчуванне паэтычнага слова, яго яркасці,

вобразнасці, мілагучнасці. Эпічныя, ліра-эпічныя і драматычныя творы дапамагаюць спасцігнуць жыццёвыя рэаліі і маральныя праблемы, зразумець характары герояў, матывы іх паводзін і ўчынкаў, усвядоміць аўтарскую пазіцыю пісьменніка, даведацца пра мінулае і сучаснае.

Асноўная мэта навучання беларускай літаратуры ў IX класе — сфарміраваць у вучняў цэласнае ўяўленне пра беларускую літаратуру ад старажытнасці да пачатку XX стагоддзя, дапамагчы асэнсаваць ідэйна-мастацкі змест лепшых твораў беларускага мастацкага слова. На гэтым этапе навучання інтэнсіўна фарміруецца сістэма каштоўнасных арыентацый, ідэалаў і перакананняў, інтарэсаў і схільнасцей. Таму ў вучэбную праграму ўключаны творы маральна-этычнай праблематыкі, дзе выяўляюцца канфлікты характараў, ідэй, поглядаў. Мастацкія тэксты размешчаны ў паслядоўнасці, адпаведнай асноўным этапам развіцця літаратуры.

Гісторыка-храналагічны прынцып канструявання зместу літаратурнай адукацыі ў IX класе паспрыяе фарміраванню гістарычнага падыходу да літаратурных з’яў, першапачатковаму разуменню ўзаемасувязей і ўзаемаўплыву ў творчасці розных пісьменнікаў, успрыманню літаратуры як працэсу.

Значным кампанентам зместу літаратурнай адукацыі з’яўляецца сістэма тэарэтыка- і гісторыка-літаратурных паняццяў, звязаных з фарміраваннем уяўленняў аб развіцці і станаўленні мастацтва слова. У працэсе навучання ў IX класе паглыбляюцца веды вучняў пра структуру мастацкага твора, літаратурныя роды і жанры ў гістарычным аспекце, даецца ўяўленне пра асаблівасці творчай манеры, стылю пісьменніка. Асэнсаванне тэарэтычных пытанняў паспрыяе больш глыбокаму ўспрыманню літаратуры як мастацтва. У працэсе вывучэння манаграфічных тэм прадугледжана атрыманне вучнямі крытыка-біяграфічных ведаў пра жыццё і творчасць пісьменнікаў.

У IX класе вядзецца работа па актуалізацыі, паглыбленні і сістэматызацыі ведаў і ўменняў, атрыманых у папярэдніх класах. На гэта скіраваны розныя віды работы з літаратурным матэрыялам. Акрамя традыцыйных формаў урока шырока практыкуюцца семінары, дыспуты, чытацкія канферэнцыі і г. д. Метады навучання ў сваёй сукупнасці спрыяюць праяўленню ўсіх функцый літаратуры: пазнавальнай, выхаваўчай, эстэтычнай, эўрыстычнай, камунікатыўнай, геданістычнай. Накіраванасць методыкі на рэалізацыю толькі адной з іх, напрыклад пазнавальнай, аслабляе ўздзеянне літаратуры на асобу вучня. Агульным патрабаваннем для ўсіх метадаў навучання з’яўляецца сарыентаванасць на эстэтычную сутнасць літаратуры, яе мастацкую спецыфіку. Умелае спалучэнне метадаў навучання з задачамі грамадзянскага, патрыятычнага выхавання робіць працэс спасціжэння ведаў яшчэ больш мэтанакіраваным

і выніковым. Назапашванне маральных і эстэтычных уражанняў, наступная іх сістэматызацыя і абагульненне, тэарэтычнае асэнсаванне ўзбагачаюць жыццёвы вопыт вучняў, уплываюць на іх духоўна-інтэлектуальнае сталенне.

Развіццё асобы пры вывучэнні літаратуры адбываецца ў двух асноўных напрамках: развіваюцца агульныя і ўласна мастацкія здольнасці. Гэты працэс можа быць паспяховым пры ўмове творчай скіраванасці навучання і рэалізацыі спецыяльнай сістэмы аналітычных і творчых заданняў.

Для развіцця пазнавальных інтарэсаў, выхавання мастацка-эстэтычнага густу і фарміравання цэласнага светапогляду вучняў пры навучанні беларускай літаратуры мэтазгодна прадугледжваць рэалізацыю міжпрадметных сувязей перш за ўсё з такімі вучэбнымі прадметамі, як «Беларуская мова», «Руская літаратура», «Мастацтва (айчынная і сусветная мастацкая культура)», «Гісторыя Беларусі». Міжпрадметныя сувязі актуалізуюцца на ўсіх этапах навучання, іх рэалізацыя ў адукацыйным працэсе ўзбагачае дыялог літаратуры з іншымі відамі мастацтва (жывапіс, музыка, фотамастацтва, кіно, тэатр і інш.), эфектыўна ўздзейнічае на маральна-этычнае, інтэлектуальнае, эмацыянальнае, эстэтычнае развіццё асобы.

Структура ўрокаў беларускай літаратуры і іх форма абумоўліваюцца мэтавымі ўстаноўкамі, узростам вучняў, мастацкай своеасаблівасцю твора, этапамі яго вывучэння. Гутарка і лекцыя, чытанне і абагульненне, аналіз і сачыненне, абарона праектаў і завочная экскурсія, «паэтычная хвілінка» і работа з вучэбным дапаможнікам — усе гэтыя формы навучання маюць сваю спецыфіку, якая праяўляецца ва ўнутранай логіцы разгортвання ўрока, і забяспечваюць такія яго якасці, як цэласнасць, навучальная, выхаваўчая і развіццёвая накіраванасць, праблемнасць, дзейнасны характар, дыялагічнасць.

У адукацыйнай практыцы могуць выкарыстоўвацца як традыцыйныя, так і электронныя сродкі навучання, якія павінны быць скіраваны на дасягненне мэт і задач літаратурнай адукацыі.

Літаратуры ў сістэме адукацыі і выхавання належыць асаблівая культуратворчая роля: яна здольная пераўтвараць унутраны свет асобы і ўплываць на духоўнае ўзбагачэнне жыцця, рабіць яго па-сапраўднаму цікавым, змястоўным, насычаным. З гэтай прычыны неабходна імкнуцца ўключыць вучняў у працэс пазакласнай работы і выхавання.

Факультатыўныя заняткі, праца літаратурных гурткоў, сістэматычны выпуск насценных і радыёгазет, бюлетэняў, часопісаў і альбомаў; падрыхтоўка спецыяльных літаратурных стэндаў, тэматычных выставак, аглядаў сучаснай літаратуры; правядзенне літаратурных ранішнікаў, вечароў, віктарын, алімпіяд і свят, сустрэч з пісьменнікамі, дзеячамі культуры і мастацтва — усе гэта спрыяе стварэнню ў класе атмасферы

творчасці, духоўнасці, павагі да кнігі, да мастацкага слова.

Для арганізацыі факультатыўных заняткаў па беларускай літаратуры ў VIII—IX класах распрацавана адпаведнае вучэбна-метадычнае забеспячэнне: вучэбныя праграмы, дапаможнікі для вучняў і дапаможнікі для настаўнікаў.

На вывучэнне літаратуры ў VIII класе адведзена 53 гадзіны (з іх 47 гадзін — на вывучэнне твораў, 4 гадзіны — на творчыя работы, 2 гадзіны — на ўрокі па творах для дадатковага чытання). У IX класе таксама 53 гадзіны (з іх 48 гадзін — на вывучэнне твораў, 4 гадзіны — на творчыя работы, 1 гадзіна — на ўрок па творах для дадатковага чытання).

Са спіса твораў, прапанаваных для дадатковага чытання, настаўнік выбірае тыя, выкарыстанне якіх ён лічыць найбольш дарэчным у пэўным класным калектыве, улічваючы індывідуальныя магчымасці вучняў і наяўнасць тэкстаў у бібліятэчным фондзе.¹

Рэзерв вучэбнага часу настаўнік выкарыстоўвае па сваім меркаванні на чытанне і асэнсаванне літаратурных твораў.

Гадзіны, адведзеныя на творчыя работы, настаўнік размяркоўвае ў адпаведнасці з уласным каляндарна-тэматычным планам.

¹ Творы, прапанаваныя ў спісе для дадатковага чытання, можна знайсці ў кнігах серыі «Школьная бібліятэка», якія знаходзяцца ў бібліятэчным фондзе ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

VIII клас (53 гадзіны)

Уводзіны (1 гадзіна)

Чалавек як галоўны аб'ект увагі мастацкай літаратуры, спосабы яго паказу ў творах. Тры роды літаратуры: эпічны, лірычны, драматычны.

I. Роды мастацкай літаратуры (7 гадзін)

Рыгор Барадулін. «Трэба дома бываць часцей». Адносіны чалавека да роднага дому, мясцін, дзе праходзіла дзяцінства і юнацтва. Пачуцці і перажыванні, звязаныя з успамінамі пра родных і блізкіх, як выяўленне духоўнасці асобы. Выкарыстанне вобразных магчымасцей мовы (эпітэты, метафары), рытмічных сродкаў. Адметнасць аўтарскай інтанацыі.

Віктар Карамазоў. «Дзяльба кабанчыка». Асуджэнне духоўнага адчужэння дарослых дзяцей ад бацькоўскага дому. Клопат маці пра дзяцей і душэўная чэрствасць, няўвага да яе з боку дачок і зяця. Усведамленне сынам Сцяпанам віны перад бацькамі, шчымлівае пачуццё жалю да хворай маці. Майстэрства пісьменніка ў абмалёўцы вясковага побыту, характарыстыка герояў праз іх паводзіны і ўчынкі, мастацкія дэталі. Характэрныя прыметы эпічнага твора.

Аляксей Дудароў. «Вечар». Лёсы састарэлых адзіночкіх жыхароў сучаснай вёскі. Вобразы Ганны, Мульціка, Гастрыта, іх чалавечыя драмы, жыццёвыя праблемы і клопаты. Вобразы-сімвалы сонца, калодзежа, вады, вечара. Сутыкненне розных жыццёвых філасофій Мульціка і Гастрыта: Мульцік — добразычлівы да людзей, сумленны, жартаўлівы, працавіты; Гастрыт — нікчэмны, пануры, азлоблены на ўсіх чалавек. Майстэрства Аляксея Дударова. Асаблівасці сюжэтай, кампазіцыйнай пабудовы п'есы. Сімвалічнасць фіналу драмы.

Тэорыя літаратуры. Тэма, ідэя, праблематыка мастацкага твора (паглыбленне паняццяў). Роды мастацкай літаратуры.

Мастацтва². М у з ы к а: І. Лучанок. «Трэба дома бываць часцей» (сл. Р. Барадуліна). Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: «Вечар» тэле-, радыё-, тэатральныя спектаклі (у пастаноўцы Нацыянальнага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы і іншых тэатраў краіны).

² Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца ў першую чаргу з апорай на вядомае і на выбар настаўніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі творами вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

II. Лірычныя жанры

(13 гадзін)

Народныя песні: «Бяроза з лістом...», «Зелянеюць, зелянеюць лугі, сенажаці...». Народная вусна-паэтычная творчасць — крыніца лірычнай паэзіі. Віды народных песень. Паэтыка народнай песні: глыбокі лірызм, яркая вобразнасць, сімволіка, гіпербалізацыя, інверсія і інш.

ГРАМАДЗЯНСКАЯ ЛІРЫКА

Я н к а К у п а л а. «Спадчына». Лірычная споведзь паэта. Абвостранае пачуццё любові да Бацькаўшчыны, сцвярджэнне гістарычнага права беларусаў на нацыянальную і сацыяльную незалежнасць. Спалучэнне высокага грамадзянскага пафасу з гранічнай шчырасцю лірычнага выказвання.

М а к с і м Б а г д а н о в і ч. «Слуцкія ткачыкі». Тэма гістарычнага мінулага. Выяўленне любові да Радзімы і волі праз вобраз васілька — сімвал Бацькаўшчыны. Спалучэнне высокага патрыятычнага пафасу з задушэўнасцю выказвання. Кампазіцыя верша, яго мілагучнасць.

У л а д з і м і р К а р а т к е в і ч. «Беларуская песня». Гонар паэта за сваю Радзіму, яе гісторыю, родную мову, за духоўна багатых і шчырых людзей. Высокі патрыятычны пафас. Урачыстасць інтанацыі, эмацыянальнасць выказвання, своеасаблівасць рытму, метафарычнасць мовы.

ФІЛАСОФСКАЯ ЛІРЫКА

М а к с і м Т а н к. «Шчасце». Роздум паэта пра сэнс жыцця чалавека, яго прызначэнне на зямлі. Радзіма, мова, сяброўства — аснова чалавечага шчасця. Апавядальнасць інтанацыі, рытмічны малюнак верша.

А н а т о л ь В я р ц і н с к і. «Жыццё даецца, каб жыццё тварыць...». Філасофскае асэнсаванне глыбінных асноў чалавечага быцця, сучаснага і вечнага. Злітнасць лёсу чалавека з лёсам Радзімы і свету, усведамленне адказнасці за жыццё на зямлі. Сцвярджэнне актыўнай жыццёвай пазіцыі чалавека-грамадзяніна, чалавека-творцы. Інтанацыйна-сінтаксічны малюнак вершаў.

ІНТЫМНАЯ ЛІРЫКА

М а к с і м Б а г д а н о в і ч. «Раманс». Паэтызацыя ўзвышанага і прыгожага пачуцця — кахання. Лірычная споведзь паэта, светлы сум, лёгкі дакор лёсу за немінучае расстанне з каханай. Мастацкая выразнасць і пластычнасць вобразаў; інтымнасць, цеплыня, даверлівасць інтанацыі, вытанчанасць, дасканаласць паэтычнай формы.

А р к а д з ь К у л я ш о ў. «Бывай». Пяшчотнае і шчымлівае развітанне з юнацкім каханнем. Глыбокі лірызм у выяўленні пачуццяў і перажыванняў — болю, горычы, смутку ад вымушанага расстання

з каханай — як адметнасць жанру элегіі. Багацце асацыяцый, цеплыня і задушэўнасць выказвання, песеннасць і меладычнасць верша.

ПЕЙЗАЖНАЯ ЛІРЫКА

Я к у б К о л а с. «О, край родны, край прыгожы!..» (урывак з паэмы «Сымон-музыка»). Паэтызацыя прыгажосці роднай старонкі, захапленне непаўторнасцю беларускіх пейзажаў. Адчуванне лірычным героем сваёй духоўнай сувязі з зямлёй продкаў. Майстэрства паэта ў перадачы шматколернасці навакольнага свету. Выяўленне паўнаты і радасці жыцця праз вобразны і інтанацыйны лад верша.

М а к с і м Б а г д а н о в і ч. «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...». Паэтычная адухоўленасць з'яў прыроды, захапленне гармоніяй і прыгажосцю ціхай зорнай ночы. Сцвярджэнне непарыўнай еднасці чалавека з прыродай. Захапленне наваколлем, перададзенае праз эпітэты, метафары. Глыбіня пачуццяў, даверлівасць інтанацыі. Маляўнічасць вобразаў. Меладычнасць верша. Выразнасць і пластычнасць мовы.

КЛАСІЧНЫЯ ЖАНРЫ ЛІРЫКІ

М а к с і м Б а г д а н о в і ч. «Санет» («Замёрзла ноччу шпаркая крыніца...»). Выяўленне неадольнасці стваральных сіл жыцця, увасобленых у вобразе гаючай крыніцы. Перанос гэтага сімвала на розныя станы чалавечага духу. Класічная дасканаласць і выразнасць формы санета, яго рытмічны лад, меладычнасць мовы.

А н а т о л ь Г р а ч а н і к а ў. «Свяці, кахання чыстая зара...». Раскрыццё глыбока інтымных перажыванняў лірычнага героя. Актава — класічная форма паэзіі; яе дасканаласць і ўплыў на выяўленчыя асаблівасці верша. Афарыстычнасць мовы, выразнасць рытму і інтанацыі. Асаблівасці рыфмоўкі радкоў.

М а к с і м Б а г д а н о в і ч. «Трыялет» («Калісь глядзеў на сонца я...»). Філасофскі роздум паэта пра сэнс чалавечага існавання, пра бясконцасць сусвету і шчасце пазнання яго чалавекам. Абвостраная ўспрымальнасць лірычнага героя, яго выключнасць у параўнанні з іншымі людзьмі, не здольнымі зразумець і прыняць яго перакананні. Вытанчанасць формы трыялета, рытміка-інтанацыйны лад твора.

Тэорыя літаратуры. Паняцце пра лірыку. Жанры літаратуры, класічныя жанры лірыкі. Лірычны герой. Маналагічная форма лірычных твораў. Паглыбленне паняццяў пра вершаскладанне, рытміка-інтанацыйныя і вобразна-выяўленчыя сродкі паэтычнай мовы.

Мастацтва. М у з ы к а: «Песняры. Залаты дыск»: кампакт-дыск; «Песняры. Лепшыя песні» (ч. 1): кампакт-дыск. «Троіца»: кампакт-дыск (гурт «Троіца»); М. Забэйда-Суміцкі. «Ластаўкі ў страсе»: кампакт-дыск і інш. Ж ы в а п і с: «Мая зямля»: альбом (уклад. В. Трыгубовіч); «Беларускі савецкі жывапіс»: альбом (уклад. А. В. Аладава) і інш. Ф о т а-

мастацтва: «Пакланіся прыродзе»: альбом; В. Алешка. «Спатканне з лесам»: альбом; С. Плыткевіч. «Мая Беларусь»: альбом; Г. Ліхтаровіч. «Добры дзень, Беларусь»: альбом.

III. Эпічныя жанры

(14 гадзін)

Якуб Колас. «Хмарка». Сувязь паэтыкі апавядання з вуснай народнай творчасцю, з формай казкі. Алегарычна-філасофскі змест твора, яго патрыятычны пафас. Адказнасць кожнага чалавека перад сваёй Бацькаўшчынай за яе дабрабыт і росквіт як галоўная ўмова асабістага шчасця. Роля пейзажу ў раскрыцці ідэі твора.

Уладзімір Караткевіч. «Паром на бурнай рацэ». Гістарычная аснова апавядання. Характарыстыка галоўных герояў твора Горава і Пора-Леановіча. Элементы рамантычнай паэтыкі ў творы: зварот да гістарычнай тэмы, павышаная эмацыянальнасць апаведу, кантраснасць вобразаў і характараў, драматызацыя дзеяння і карцін прыроды. Роля канкрэтных апісанняў, мастацкіх дэталей у раскрыцці характараў. Тэма і ідэя апавядання.

Генрых Далідовіч. «Губаты». Ідэя дабрыні і міласэрнасці да прыроды. Майстэрства пісьменніка ў перадачы шматфарбнасці навакольнага свету праз апісанне пушчы і яе жыхароў, псіхалагізацыя вобраза ласяняці Губатага. Трагічны фінал — праява хцівасці і жорсткасці людзей. Лірычнасць апавядання. Развіццё сюжэта, кампазіцыя твора.

Васіль Быкаў. «Жураўліны крык». Мастацкая праўда ў паказе вайны. Паводзіны чалавека ў экстрэмальнай сітуацыі. Раскрыццё ў трагічных абставінах характараў герояў. Вытокі подзвігу старшыны Карпенкі, байцоў Глечыка, Фішара, Свіста. Праблема маральнага выбару. Глыбіня псіхалагічнага аналізу ў раскрыцці вобразаў Аўсеева і Пшанічнага. Арыгінальнасць кампазіцыі. Лірычны элемент у аповесці, яго роля.

Тэорыя літаратуры. Эпас як літаратурны род і яго жанры: апавяданне, аповесць (паглыбленне паняццяў), навела. Эпізод, сюжэт, кампазіцыя ў эпічным творы (паглыбленне паняццяў). Вобраз-характар і спосабы яго раскрыцця (апісанне ўчынкаў і паводзін, партрэт, пейзаж, мова героя, аўтарская характарыстыка). Аўтар-апавядальнік у эпічным творы (паглыбленне паняцця).

IV. Ліра-эпічныя жанры

(6 гадзін)

Янка Купала. «Магіла льва». Зварот да гістарычнага мінулага. Паэтычнае асэнсаванне народнай легенды. Рамантызаваныя вобразы

Наталькі і Машэкі. Вастрыня драматычнага канфлікту. Пафас лірыка-філасофскіх адступленняў. Гуманістычна-патрыятычны змест паэмы, асаблівасці яе кампазіцыі.

Аркадзь Куляшоў. «Маці». Адлюстраванне трагізму падзей Вялікай Айчыннай вайны ў баладзе. Бязмежная самаахвярнасць маці. Фальклорныя вытокі сюжэта твора, сродкі раскрыцця вобразу маці. Выкарыстанне народна-паэтычнай вобразнасці (зваротаў, тропаў, рытмікі).

Кандрат Крапіва. «Ганарысты Парсюк». Крытыка чалавечых заган і недахопаў: невуцтва, ганарыстасці, фанабэрылівасці, агрэсіўнасці. Прыёмы і сродкі стварэння камічных сітуацый. Народная мудрасць, гумар у байцы. Блізкасць мовы байкі да гутарковай. Мараль у байцы як выяўленне аўтарскай пазіцыі.

Тэорыя літаратуры. Ліра-эпічныя літаратурныя жанры. Паэма: сюжэт і кампазіцыя, лірычныя адступленні, эмацыянальнасць мовы. Літаратурная балада (паглыбленне паняцця). Мараль у байцы як выяўленне аўтарскай пазіцыі.

Мастацтва. Жывапіс: ілюстрацыі беларускіх мастакоў да паэмы Янкі Купалы «Магіла льва».

V. Драматычныя жанры

(4 гадзіны)

Янка Купала. «Паўлінка». Жанравая адметнасць п'есы. Канфлікт новага і старога пакалення ў засцяпковай шляхты ў камедыі. Вобраз Паўлінкі. Высмейванне шляхецкай пыхлівасці і духоўнай абмежаванасці. Камічнае і драматычнае ў вобразе Адольфа Быкоўскага. Самабытнасць камедыйных характараў Сцяпана Крыніцкага і Пранціся Пустарэвіча. Майстэрства аўтара ў абмалёўцы персанажаў, індывідуалізацыя іх мовы. Сцэнічнае ўвасабленне камедыі.

Тэорыя літаратуры. Драма як літаратурны род. Драматычныя жанры: трагедыя, драма, камедыя. Характэрныя асаблівасці драматычных жанраў: канфлікт, сюжэт, характар, сцэна, карціна, дыялог, рэпліка, рэмарка. Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў драматычным творы.

Мастацтва. Тэатральнае мастацтва: тэатральныя і тэлевізійныя спектаклі (на выбар настаўніка, з улікам канкрэтных магчымасцей).

Рэзerv вучэбнага часу

(1 гадзіна)

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год

(1 гадзіна)

У с я г о: на вывучэнне твораў — 47 гадзін;
на творчыя работы — 4 гадзіны;
на ўрокі па творах для дадатковага чытання — 2 гадзіны.

Спіс твораў для завучвання на памяць

Рыгор Барадулін. «Трэба дома бываць часцей».

Янка Купала. «Спадчына».

Максім Багдановіч. «Раманс».

Уладзімір Караткевіч. «Паром на бурнай рацэ» (урывак са слоў: «Рака шалела...»), заканчваючы словамі: «...два ці тры зеленаватыя яблыкі»).

Кандрат Крапіва. «Ганарысты Парсюк».

Спіс твораў для дадатковага чытання

Вячаслаў Адамчык. «Дзікі голуб».

Васіль Быкаў. «Страта».

Віталь Вольскі. «Несцерка».

Аляксей Дудараў. «Кім».

Віктар Карамзаў. «Прыліпала».

Уладзімір Караткевіч. «Лісце каштанаў».

Павел Місько. «Грот Афаліны».

Міхась Стральцоў. «Адзін лапаць, адзін чунь».

Алег Салтук. Зб. «На далонях жыцця».

Іван Чыгрынаў. «Бульба».

Фрыдрых Шылер. Балада «Кубак».

Яўгенія Янішчыц. «Зорная паэма».

Асноўныя віды работ па літаратуры ў VIII класе

Беглае чытанне мастацкіх, навукова-папулярных і публіцыстычных тэкстаў. Выразнае чытанне мастацкіх твораў (эпічных, лірычных, ліра-эпічных, драматычных).

Складанне плана эпічнага твора ці ўрыўка з яго.

Вусны і пісьмовы пераказ (выбарачны, падрабязны, творчы) невялікага эпічнага твора ці ўрыўка з яго.

Вуснае і пісьмовае сачыненне-разважанне па вывучаным творы: разгорнуты адказ на пытанне, праблемная характарыстыка (індывідуальная, параўнальная, групавая) герояў твора. Складанне плана ўласнага вуснага і пісьмовага выказвання.

Інсцэніраванне мастацкіх твораў. Вусны і пісьмовы водгук ці рэцэнзія на самастойна прачытаны твор, твор выяўленчага мастацтва, прагледжаныя кінафільм, тэлеперадачу (з матывацыяй уласных адносін да герояў і падзей).

Сачыненне на аснове асабістых назіранняў, уражанняў аб падзеях і з'явах жыцця.

Асноўныя патрабаванні да ведаў, уменняў і літаратурнага развіцця вучняў VIII класа

Вучні павінны

ведаць:

- аўтараў, назвы і змест праграмных твораў;
- сюжэт апавядальных твораў, учынкi і ўзаемаадносіны персанажаў;
- роды літаратуры (эпічны, лірычны, драматычны), іх асноўныя жанры (у фальклору і літаратуры) і мастацкія асаблівасці, сродкі адлюстравання жыцця і спосабы паказу чалавека ў творах гэтых жанраў;
- творы, прапанаваныя для завучвання на памяць;

умець:

- узнаўляць мастацкія карціны, створаныя пісьменнікам;
- вызначаць танальнасць, настраёнасць мастацкага твора, яго эстэтычны пафас;
- падрабязна, сцісла або выбарачна пераказваць (вусна і пісьмова) невялікі эпічны твор або ўрывак з эпічнага твора;
- вылучаць эпізоды або дэталі, важныя для характарыстыкі дзеючых асоб, устанаўліваць прычынна-выніковую сувязь паміж падзеямі і паводзінамі герояў у творы, разумець падтэкст;
- характарызаваць героя мастацкага твора па яго ўчынках, паводзінах, перажываннях у святле праблемнага пытання настаўніка;
- вызначаць ідэйна-мастацкую ролю элементаў сюжэта вывучаных эпічных, ліра-эпічных і драматычных твораў (экспазіцыю, завязку, кульмінацыю, развязку);
- знаходзіць выяўленчыя сродкі мовы і вызначаць іх ролю ў стварэнні вобраза, раскрыцці тэмы твора;
- разумець аўтарскую пазіцыю ў творы;
- выразна, у патрэбным тэмпе чытаць уголас літаратурны твор з улікам родавых, жанравых і стылёвых адметнасцей, выяўляючы аўтарскую пазіцыю і свае адносіны да адлюстраванага;
- складаць план эпічнага твора ці ўрыўка з яго;
- рыхтаваць вуснае і пісьмовае сачыненне-разважанне (разгорнуты адказ, адказ на пытанне і паведамленне пра героя), апісваць свае ўражанні ад розных з'яў жыцця;
- даваць вусны водгук на самастойна прачытаны літаратурны твор і творы іншых відаў мастацтва, выказваючы свае адносіны да герояў і падзей.

IX клас**ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА**

(53 гадзіны)

Уводзіны

(1 гадзіна)

Літаратура як частка сусветнай культуры. Нацыянальнае і агульначалавечае ў мастацтве слова. Асноўныя напрамкі, стылі, жанры мастацкай літаратуры.

Міфалогія — фальклор — літаратура

(1 гадзіна)

Узнікненне мастацтва слова. Міфалогія як першапачатковая «навуковая» карціна свету. Спецыфіка фальклору як мастацтва слова. Беларуская народная творчасць як крыніца станаўлення і ўзбагачэння літаратуры (Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Францішак Багушэвіч, Янка Купала, Якуб Колас і інш.). «Вечныя вобразы» ў фальклору і літаратуры. Водгукі ідэй, вобразаў, сюжэтаў антычнасці ў беларускай літаратуры, наследаванні антычных матываў беларускімі паэтамі, традыцыі антычнага эпасу (паэмы «Энеіда наываварат» і «Тарас на Парнасе», Максім Багдановіч. «Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя...», «Пентаметры»; Якуб Колас. «Новая зямля» і інш.).

Тэорыя літаратуры. Агульнае паняцце пра антычную літаратуру. Паняцце пра «вечны вобраз».

Мастацтва³. М у з ы к а: А. Лядаў. Сімфанічныя паэмы «Баба Яга», «Чароўнае возера»; Ю. Семяняка. Аперэта «Сцяпан — вялікі пан». А. Хачатуран. Балет «Спартак».

Літаратура эпохі Сярэднявечча

(3 гадзіны)

Агульная характарыстыка літаратуры Сярэднявечча

(1 гадзіна).

Пачатковы перыяд развіцця славянскай пісьменнасці (XI—XII стст.); тэматычная і жанравая разнастайнасць перакладной і арыгінальнай літаратуры. Кірыла Тураўскі — пісьменнік і прамоўца.

² Разгляд твораў рубрыкі «Мастацтва», якія выкарыстоўваюцца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу, адбываецца ў першую чаргу з апорай на вядомае і на выбар настаўніка. Дадатковыя гадзіны для знаёмства з такімі твораў вучэбнай праграмай не прадугледжаны.

«Жыццё Еўфрасінні Полацкай» (1 гадзіна).

Адлюстраванне жыцця і дзейнасці беларускай асветніцы. Духоўны подзвіг Еўфрасінні Полацкай. Рэальныя і гістарычныя факты ў творы. Адметнасць кампазіцыі «Жыцця...».

Беларускі летапіс («Летапіс вялікіх князёў літоўскіх», «Беларуска-літоўскі летапіс 1430—1446 гг.» і інш.) (урывак «Пахвала Вітаўту») (1 гадзіна).

Беларускія летапісы як вытокі мастацкай прозы. Адлюстраванне гістарычнага мінулага ў летапісных творах, іх патрыятычны пафас. Адметнасць жанру і кампазіцыі твора. Услаўленне ў старажытным беларускім летапісе міжнароднага аўтарытэту князя Вітаўта, яго гараічных подзвігаў.

Тэорыя літаратуры. Агульнае паняцце пра жанры старажытнай літаратуры (жыццё, хаджэнне, летапіс).

Мастацтва. А р х і т э к т у р а: Сафійскі сабор у Кіеве (XI ст.); Сафійскі сабор у Ноўгарадзе (XII ст.); Сафійскі сабор у Полацку (XII ст.); Каложская царква ў Гродна (XII ст.). С к у л ь п т у р а: помнік Кірылу Тураўскаму (Тураў. Скульптар М. Інькоў, архітэктар М. Лук'янчык); М. Інькоў. «Кірыла Тураўскі»; І. Пратасеня. «Кірыла Тураўскі». Ж ы в а п і с: М. Басалыга. «Бітва на Нямізе ў 1067 годзе»; Я. Драздовіч. «Усяслаў Чарадзея пад Гародняй»; А. Кашкурэвіч. «Еўфрасіння Полацкая — асветніца»; П. Сергіевіч. «Усяслаў Полацкі». М у з ы к а: А. Мдывані, В. Елізар'еў. Балет «Страсці».

Літаратура эпохі Адраджэння

(5 гадзін)

Агульная характарыстыка літаратуры эпохі Адраджэння (XIV—XVI стст.). Пашырэнне гуманістычнага светаўспрымання і светаадчування. Чалавек як мера каштоўнасца і прыгожага ў мастацтве (1 гадзіна).

Францыск Скарына. Прадмовы да кніг «Псалтыр», «Юдзіф» (1 гадзіна).

Францыск Скарына — першадрукар і асветнік, яго жыццё і творчая дзейнасць. Імкненне Францыска Скарыны наблізіць кнігу да народа (прадмовы, старабеларуская мова, тлумачэнні). Сцвярджэнне ідэй патрыятызму, вернасці грамадзянскаму абавязку, духоўнай моцы і трываласці ў прадмове да кнігі «Юдзіф».

Агульнаславянскае і еўрапейскае значэнне дзейнасці Францыска Скарыны.

Сымон Будны і Васіль Цяпінскі як прадаўжальнікі традыцый Францыска Скарыны (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць асветнікаў. Дэмакратычная і патрыятычная скіраванасць іх творчасці. Васіль Цяпінскі пра навучанне на беларускай мове. Развіццё кнігадруку ў Беларусі і яго роля ў культурным прагрэсе.

Мікола Гусоўскі. Паэма «Песня пра зубра» (2 гадзіны).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць паэта.

«Песня пра зубра» як выдатны твор беларускай літаратуры эпохі Адраджэння. Жанр, сюжэт і кампазіцыя паэмы. Сістэма вобразаў у творы. Сімвалічнае значэнне вобраза зубра. Увасабленне рэнесансавых ідэй у вобразе Вітаўта. Беларуская прырода ў адлюстраванні паэта. Тэма вайны і міру. Мікола Гусоўскі як паэт-гуманіст.

Паэма ў перакладзе на сучасную беларускую мову Язэпа Семяжона.

Тэорыя літаратуры. Агульнае паняцце пра эпоху Адраджэння. Гуманізм, агульначалавечыя каштоўнасці ў літаратуры.

Мастацтва. А р х і т э к т у р а: універсітэт у Падуі (XV ст.); Карлаў мост у Празе (XIII—XV стст.). С к у л ь п т у р а: З. Азгур. «Францыск Скарына»; А. Глебаў. Помнік Ф. Скарыну ў Полацку; помнік С. Буднаму (Нясвіж. Скульптар С. Гарбунова, архітэктар Ю. Казакоў); А. Шатэрнік. «Мікола Гусоўскі». Ж ы в а п і с: І. Ахрэмчык. «Францыск Скарына»; М. Басалыга. «Мікола Гусоўскі»; Г. Вашчанка. «Роднае слова. Францыск Скарына»; А. Кашкурэвіч. Ілюстрацыі да «Песні пра зубра»; Я. Кулік. Ілюстрацыі да кнігі «Песня пра зубра»; Л. Шчамялёў. «Францыск Скарына. Вяртанне». М у з ы к а: Д. Смольскі. Опера «Францыск Скарына». К і - н а м а с т а ц т в а: «Я, Францыск Скарына» (рэж. Б. Сцяпанаў).

Барока. Класіцызм. Асветніцтва

(1 гадзіна)

Асаблівасці стылю барока. Праявы барока ў беларускай літаратуры і мастацтве. Неадпаведныя ўмовы для развіцця класіцызму і іншых мастацкіх напрамкаў у беларускай літаратуры. Асветніцкі рэалізм. Свецкая сатырычная літаратура («Прамова Мялешкі», «Ліст да Абуховіча»). Вершаскладанне на беларускай мове (Андрэй Рымша, Сімяон Полацкі, ананімныя творы). Станаўленне беларускага тэатра (батлейка, школьныя драмы і інтэрмедыі).

Тэорыя літаратуры. Агульнае паняцце пра барока, класіцызм, асветніцтва ў літаратуры.

Мастацтва. А р х і т э к т у р а: Мірскі замак; Нясвіжскі палац. Ж ы в а п і с: партрэты Юрыя Радзівіла (XVI ст.), Януша Радзівіла (XVII ст.), Ежы Радзівіла (XVII ст.). М у з ы к а: М. Агінскі. Паланэз «Развітанне з Радзімай»; І. С. Бах. «Брандэнбургскія канцэрты». К і н а м а с т а ц т в а: «Ветрык арэляў» (рэж. С. Гайдук); «Паланэз Агінскага» (рэж. Л. Голуб).

Ад старажытнай да новай беларускай літаратуры

(1 гадзіна)

Беларуская літаратура ў канцы XVIII — пачатку XIX стагоддзя. Пераважна ананімны характар бытавання твораў. Узнікненне камічных, бурлескных твораў (паэма «Энеіда навыварат»). Станаўленне новай беларускай літаратуры і яго асноўныя фактары (цікавасць да фальклору, народнага побыту, гістарычнага мінулага і традыцый). Беларускія і беларуска-польскія пісьменнікі: Ян Чачот, Тамаш Зан, Ігнат Дамейка, Вінцэс Каратынскі, Аляксандр Ельскі (асноўныя постаці на выбар).

Тэорыя літаратуры. Травесцыйная літаратура. Бурлеск.

Рамантызм як вядучы літаратурны напрамак

(4 гадзіны)

Рамантызм як вядучы літаратурны напрамак у канцы XVIII — першай палове XIX ст. (1 гадзіна).

Перадумовы ўзнікнення рамантызму. Пошукі ідэалу ў мінулым, у фантазіях пра будучыню, у экзатычных землях. Асаблівая ўвага да індывідуальнага свету чалавека.

А д а м М і ц к е в і ч. Паэма «Гражына» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць паэта. Адам Міцкевіч і Беларусь. Паэма «Гражына». Паэтычнае асэнсаванне народнай легенды, гісторыі беларускага народа. Рамантызацыя вобраза Гражыны. Вобразы Рымвіда і Літавура. Здрада ідэалу і духоўны крах асобы. Выяўленне ў творы рамантычнага светаўспрымання. Ідэя вернасці ў творы.

Я н Б а р ш ч э ў с к і. Апавяданні «Шляхціц Завальня», «Плачка» (са зборніка «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях») (на выбар) (2 гадзіны).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Галоўны літаратурны твор пісьменніка «Шляхціц Завальня» — зборнік фантастычных апавяданняў. Цесная сувязь кнігі з беларускай міфалогіяй і фальклорам. Роля вобраза Завальні ў творы. Увага да ўнутранага свету герояў. Павучальнасць зместу апавяданняў. Рамантычныя сюжэты і вобразнасць. Сімволіка вобразаў.

Тэорыя літаратуры. Паняцце пра рамантызм як літаратурны напрамак. Рамантычны герой.

Мастацтва. А р х і т э к т у р а: палац у Снове (XIX ст.); Дом паляўнічага, палац Паскевічаў у Гомелі (XIX ст.); сядзіба Ваньковічаў у Мінску (XIX ст.). С к у л ь п т у р а: А. Заспіцкі. Помнік Адаму Міцкевічу (Мінск); В. Янушкевіч. Помнік Адаму Міцкевічу (Навагрудак). Ж ы в а п і с: В. Ваньковіч. «Партрэт Адама Міцкевіча», «Міцкевіч на скале Аюдаг»; У. Пракапцоў. «А. Міцкевіч. Боль паэта»; В.

Шаранговіч. Ілюстрацыі да паэмы А. Міцкевіча «Пан Тадэвуш». М у з ы к а: Ф. Шапэн. Вальсы, мазуркі; Ф. Шуберт. «Няскончаная сімфонія».

Па шляху сінтэзу: сентыменталізм, рамантызм, рэалізм

(4 гадзіны)

К а н с т а н ц і н В е р а н і ц ы н. Паэма «Тарас на Парнасе» (1 гадзіна).

Сатырычны і гуманістычны пафас твора. Сцвярджэнне ідэй народнасці ў літаратуры. Роля міфалагічных персанажаў у раскрыцці тэмы і ідэі твора. Тарас як тыповы народны герой, рысы яго характару: кемлівасць, абачлівасць, дасціпнасць. Выяўленчае майстэрства аўтара ў абмалёўцы персанажаў. Гісторыка-літаратурнае значэнне паэмы.

Тэорыя літаратуры. Пачатковае паняцце пра народнасць літаратуры. Пародыя і бурлеск у літаратуры (паглыбленне паняццяў).

В і н ц э н т Д у н і н-М а р ц і н к е в і ч. Камедыя «Пінская шляхта» (3 гадзіны).

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

«Пінская шляхта». Жанравае вызначэнне, сатырычны і гуманістычны пафас твора. Выкрыццё царскага чыноўніцтва. Вобраз Кручкова, яго тыповасць. Духоўная абмежаванасць засцяпковай шляхты. Праблема бацькоў і дзяцей. Вобраз Куторгі. Майстэрства драматурга ў разгортванні інтрыгі, сюжэта, у стварэнні камічнага эфекту. Гратэск і шарж як прыёмы фарса-вадэвіля. Значэнне творчасці Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча для беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Фарс і вадэвіль як камедыйныя жанры.

Мастацтва. С к у л ь п т у р а: А. Шатэрнік. «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч» (Мінск); М. Якавенка. Помнік В. Дуніну-Марцінкевічу (Тупальшчына, Валожынскі раён); В. Янушкевіч. «В. Дунін-Марцінкевіч» (гіпс). Ж ы в а п і с: І. Рэй. «В. Дунін-Марцінкевіч з дочкамі Камілай і Цэзарынай»; Я. Ціхановіч. «Партрэт Вінцука Дуніна-Марцінкевіча. М у з ы к а: У. Кандрусевіч. Мюзікл «Залёты» (паводле В. Дуніна-Марцінкевіча); І. Лучанок. Цыкл для голасу з суправаджэннем «О, Радзіма бацькоў»; М. Равенскі. Аперэта «Залёты». Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектакль «Пінская шляхта» (Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, рэж. М. Пінігін).

Рэалізм як літаратурны напрамак.

Захаванне тэндэнцый рамантызму

(5 гадзін)

Рэалізм як напрамак у літаратуры (1 гадзіна).

Узмацненне ў літаратуры Беларусі другой паловы XIX стагоддзя

рэалістычных тэндэнцый. Публіцыстыка і яе роля ў тагачасным жыцці (творчасць Кастуся Каліноўскага). Рысы рамантызму ў творах Францішка Багушэвіча («Хцівец і скарб на святога Яна», «Быў у чысцы» і інш.), Янкі Лучыны («Паляўнічыя акварэлькі з Палесся»).

Тэорыя літаратуры. Публіцыстыка як від літаратуры (паглыбленне паняцця).

Ф р а н ц і ш а к Б а г у ш э в і ч. Прадмовы да зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі»; вершы «Мая дудка», «Ахвяра», «Хмаркі»; паэма «Кепска будзе!» (3 гадзіны).

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

Уплыў паўстання 1863—1864 гг. на творчасць Ф. Багушэвіча. Ідэйны змест прадмоў да зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі». Месца паэта і паэзіі ў жыцці народа («Мая дудка»). Увасабленне ў паэзіі Францішка Багушэвіча грамадскіх ідэалаў («Ахвяра»). Алегарычны змест верша «Хмаркі».

«Кепска будзе!». Выкрыццё сацыяльнай несправядлівасці ў творы. Паказ жыццязойкасці беларускага народа. Роля айчыны ў лёсе Аліндаркі. Матыў трагічнасці і безвыходнасці. Гуманістычны ідэал аўтара ў паэме.

Тэорыя літаратуры. Рэалістычнае адлюстраванне жыцця ў літаратуры. Народнасць літаратуры (паглыбленне паняцця).

Я н к а Л у ч ы н а. Паэма «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся» (ва ўрыўках) (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. «Паляўнічыя акварэлькі з Палесся». Чалавек і прырода — галоўная тэма твора. Спроба стварэння беларускага народнага характару сродкамі эпічнай паэзіі ў «Паляўнічых акварэльках з Палесся». Вобраз Грышкі. Гуманістычны пафас твора.

Мастацтва. А р х і т э к т у р а: Чырвоны касцёл у Мінску (XIX ст.). С к у л ь п т у р а: З. Азгур. Помнік Ф. Багушэвічу (Жупраны); К. Асадаў. «Францішак Багушэвіч» (скульптурны барэльеф); Ж ы в а п і с: Я. Ціхановіч. «Партрэт Францішка Багушэвіча».

Шляхі развіцця беларускай літаратуры ў пачатку XX стагоддзя

(21 гадзіна)

Беларуская літаратура ў пачатку XX стагоддзя (1 гадзіна).

Беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя, яе патрыятычны пафас і вернасць гуманістычным ідэалам. Роля газет «Наша доля», «Наша ніва» ў гісторыі айчыннай культуры і літаратуры.

Фарміраванне класічных асноў беларускай літаратуры. Прыход у літаратуру Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Алеся Гаруна, Максіма Гарэцкага, Вацлава Ластоўскага, Каруся Каганца,

Ядвігіна Ш. і інш.

Станаўленне беларускага прафесіянальнага тэатра. Роля Уладзіслава Галубка, Еўсцігнея Міровіча ў станаўленні беларускага тэатра і драматургіі.

Ц ё т к а. Вершы «Мае думкі», «Вера беларуса», «Мора» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніцы.

Патрыятычны змест лірыкі Цёткі, паэтызацыя непаўторнасці і хараства Бацькаўшчыны. Пафас рэвалюцыйнай героікі. Рамантычна-сімвалічная вобразнасць вершаў. Яскравасць паэтычнага стылю: рытміка, інтанацыя, гукапіс, тропы, мастацкая дэталі.

Тэорыя літаратуры. Вершаскладанне, паэтычны сінтаксіс (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. Ж ы в а п і с: М. Купава. «Цётка»; І. Пратасеня. «Думы (Цётка)»; Л. Шчамялёў. «Край родны»; Ф. Янушкевіч. «Роздум. А. Пашкевіч (Цётка)». М у з ы к а: І. Лучанок. Раманс «Як лілея на Дунаі»; Ю. Семяняка. Рамансы «Люблю мой сад», «Кася»; Д. Смольскі. «Арлыбрацці», «Вера беларуса», «Скрыпка».

Я д в і г і н Ш. Апавяданне «Дуб-дзядуля» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Увага да праблем чалавечага быцця, філасофскі сэнс твора «Дуб-дзядуля». Праблема сэнсу і каштоўнасці чалавечага існавання. Лірызм і псіхалагічная заглыбленасць. Прытчавая аснова апавядання. Адметнасць творчай манеры Ядвігіна Ш.

Тэорыя літаратуры. Пачатковае паняцце пра стыль пісьменніка.

Я н к а К у п а л а. Вершы «Мая малітва» («Я буду маліцца і сэрцам, і думамі...»), «Явар і каліна», паэма «Бандароўна»; драма «Раскіданае гняздо» (6 гадзін).

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

Лірыка. Грамадзянскасць і публіцыстычнасць у вершах Янкі Купалы, вобразна-інтанацыйнае багацце яго лірыкі. Асэнсаванне гістарычнага лёсу беларускага народа («Мая малітва» і інш.). Ідэя вечнасці жыцця, кахання, гармонія чалавека і прыроды ў вершы «Явар і каліна».

«Бандароўна». Фальклорная першакрыніца паэмы. Сутнасць канфлікту. Вобразы-антыподы. Драматызм дзеяння. Маральнае хараство Бандароўны. Рамантычная аснова твора.

«Раскіданае гняздо». Сацыяльна-філасофскі, гуманістычны пафас і змест п'есы. Асноўныя сюжэтныя лініі. Жанр, кампазіцыя, развіццё драматычнага канфлікту. Галоўныя героі драмы, матывы паводзін. Пошукі маладым пакаленнем рэальных шляхоў вызвалення Бацькаўшчыны. Праўда Сымона і праўда Зоські. Старац як выразнік народнай маралі. Вобраз Незнаёмага ў сістэме дзейных асоб п'есы. Ідэйны сэнс Вялікага сходу. Рэалізм драмы, рамантычная сімволіка і лірызм. Сімвалічнасць

назвы твора. Сцэнічнае ўвасабленне п'есы.

Тэорыя літаратуры. Жанры лірыкі (паглыбленне паняццяў). Выяўленне аўтарскай пазіцыі ў драматычным творы (паглыбленне паняццяў).

Мастацтва. С к у л ь п т у р а: З. Азгур. Помнік Янку Купалу (Вязынка, Мінская вобласць); А. Анікейчык. Помнік Янку Купалу (Нью-Ёрк, Араў-парк); помнік Янку Купалу (скульптары А. Анікейчык, Л. Гумілеўскі, А. Заспіцкі, архітэктары Ю. Градаў, Л. Левін. Мінск); помнік Янку Купалу (скульптары А. Заспіцкі, Г. Мурамцаў, архітэктар Ю. Казакоў. Акапы). Ж ы в а п і с: М. Савіцкі. «Віленскія сустрэчы»; Я. Ціхановіч, В. Шаранговіч. «А хто там ідзе?». М у з ы к а: Ю. Семяняка. «Явар і каліна»; песні і рамансы на словы паэта (кампазітары У. Алоўнікаў, А. Багатыроў, В. Войцік, Д. Камінскі, В. Кузняцоў, М. Літвін, І. Лучанок, А. Мдывані, Л. Мурашка, Д. Смольскі, У. Солтан, А. Чыркун); «Творы па беларускай літаратуры для завучвання на памяць (паэмы, вершы, проза, песні)»: мастацкае электроннае выданне на 2 кампакт-дысках. — Мінск: Маст. літ., 2006—2007. Т э а т р а л ь н а е м а с т а ц т в а: спектакль «Раскіданае гняздо» (Нацыянальны дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Максіма Горкага; рэж. Б. Луцэнка).

Я к у б К о л а с. Вершы «Не бядуй!», «Родныя вобразы», «Першы гром»; паэма «Новая зямля»; трылогія «На ростанях» (частка першая — «У палескай глушы») (7 гадзін).

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.

Лірыка. Элегічнае і аптымістычнае ў паэзіі Якуба Коласа («Не бядуй!»). Паэтызацыя роднай прыроды («Родныя вобразы», «Першы гром»). Рытміка-інтанацыйны лад вершаў Якуба Коласа.

«Новая зямля» — мастацкая энцыклапедыя народнага жыцця. Аўтабіяграфічнасць паэмы, яе творчая гісторыя. Жанравыя асаблівасці твора. Народны побыт і прырода ў паэме. Вобразы ў паэме: мудрасць і душэўная прыгажосць Антося, Ганны; вобразы дзяцей. Трагедыя лесу Міхала. Філасофская ідэя зямлі і волі. Сімвалічны сэнс назвы твора. Паэтычнае майстэрства Якуба Коласа.

Трылогія «На ростанях». Гісторыя напісання і праблематыка, асаблівасці сюжэта і кампазіцыі твора, яго аўтабіяграфізм. Асоба Андрэя Лабановіча. Народ і інтэлігенцыя ў творы. Жаночыя вобразы. Майстэрства Коласа-празаіка: псіхалагізм, багацце мовы, мастацкая дэталізацыя. «Палескі каларыт» твора.

Месца і значэнне творчасці Якуба Коласа ў беларускай літаратуры.

Тэорыя літаратуры. Паглыбленне паняццяў пра ліра-эпічныя творы (паэма-эпапея), пра эпас і яго жанры. Творчая гісторыя мастацкага твора. Герой і прататып. Індывідуальны стыль пісьменніка (развіццё паняццяў).

Мастацтва. С к у л ь п т у р а: З. Азгур. Помнік Якубу Коласу

(архітэктары Ю. Градаў, Л. Левін); мастацка-мемарыяльны комплекс «Шлях Коласа». **Жывапіс:** У. Стальмашонак. «Якуб Колас»; У. Сулкоўскі. Серыя палотнаў «Радзіма Якуба Коласа». **Музыка:** У. Алоўнікаў. «Дуб», «Глуха шэпча лес», «Мой родны кут»; Д. Даўгалёў. «Ручэй», «Лес»; Л. Захлеўны. «На новай зямлі»; І. Лучанок. «Ганулька», «Надышлі марозы», «Каханне», «Роднаму краю»; У. Мулявін. «Каханне»; Ю. Семяняка. «Добра ў лузе ў час палудні»; «Творы па беларускай літаратуры для завучвання на памяць (паэмы, вершы, проза, песні)»: мастацкае электроннае выданне на 2 кампакт-дысках. — Мінск: Маст. літ., 2006—2007.

Максім Багдановіч. Вершы «Песняру», «Мяжы», «Санет» («Паміж пяскаў Егіпецкай зямлі...»), «Летапісец», «Плакала лета, зямлю пакідаючы...», «Маладыя гады», «Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...», «Жывеш не вечно, чалавек...» (4 гадзіны).

Жыццёвы і творчы шлях паэта.

Погляды Максіма Багдановіча на прызначэнне паэта ў грамадстве («Песняру»). Вобраз Радзімы ў лірыцы паэта («Санет» і інш.). Зварот да культурна-гістарычнай спадчыны Беларусі. Скіраванасць да агульначалавечай праблематыкі. Багацце духоўнага свету лірычнага героя. Пошукі гармоніі, услаўленне красы жыцця і мастацтва. Рытмічнае багацце і меладычнасць верша.

Сувязь творчасці Багдановіча з класічнай спадчынай і сусветнай паэзіяй. Вобраз Максіма Багдановіча ў паэзіі і мастацтве.

Тэорыя літаратуры. Нацыянальнае і агульначалавечае ў літаратуры (паглыбленне паняцця). Паняцце аб прыгожым. Форма і змест верша (паглыбленне паняцця).

Мастацтва. **Скульптура:** С. Вакар. Помнік М. Багдановічу; Л. Гумілеўскі. «Максім Багдановіч»; В. Янушкевіч. «Зорка Максіма Багдановіча» (бронза). **Жывапіс:** Г. Вашчанка. «М. Багдановіч»; В. Волкаў. «М. Багдановіч»; У. Новак. «М. Багдановіч у Ялце»; У. Пасюкевіч. «У краіне светлай»; І. Рэй. «Шлях паэта». **Музыка:** Г. Гарэлава. Вакальны цыкл «Дзявочыя песні»; І. Лучанок. «Вераніка»; І. Палівода. Рок-опера «Максім»; А. Смольскі. Араторыя «Памяці паэта»; Ю. Семяняка. Опера «Зорка Венера»; Я. Тарасевіч. «Асенняя песня (Плакала лета)»; Л. Шлег. Вакальны цыкл «Вянок»; песні і рамансы на словы паэта (кампазітары А. Абіліёвіч, А. Аладаў, А. Багатыроў, У. Мулявін, І. Палівода, А. Туранкоў, Э. Тырманд).

Алесь Гарун. Вершы «Ты, мой брат, каго зваць Беларусам...», «Ідуць гады» (1 гадзіна).

Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка.

Зборнік вершаў «Матчын дар». Вызваленча-патрыятычныя, агульначалавечыя матывы («Ты, мой брат, каго зваць Беларусам...»).

Абвостранае пачуццё любові да радзімы. Тэма сэнсу жыцця, прызначэння чалавека («Ідуць гады»). Філасафічнасць і публіцыстычнасць вершаў.

Рэзерв вучэбнага часу

(1 гадзіна)

Паўтарэнне і падагульненне вывучанага за год

(1 гадзіна)

У с я г о: на вывучэнне твораў — 48 гадзін;
на творчыя работы — 4 гадзіны;
на ўрок па творах для дадатковага чытання — 1 гадзіна.

Спіс твораў для завучвання на памяць

Францыск Скарына. Урывак з прадмовы да кнігі «Юдзіф».
Францішак Багушэвіч. Верш «Хмаркі».
Янка Купала. Верш «Явар і каліна».
Якуб Колас. «Родныя вобразы».
Максім Багдановіч. «Санет» («Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі...»).

Спіс твораў для дадатковага чытання

Мікола Арочка. «Судны дзень Скарыны».
Ян Баршчэўскі. «Шляхціц Завальня» (2—3 апавяданні на выбар)
Карусь Каганец. «Модны шляхцюк».
Уладзімір Караткевіч. «Дрэва вечнасці».
Якуб Колас. «Сымон-музыка».
Аркадзь Куляшоў. «Хамуціус».
Максім Лужанін. «Колас расказвае пра сябе».
Мікола Маляўка. Зб. «Старая зямля».
Алесь Марціновіч. Зб. «Хто мы, адкуль мы».
Барыс Мікуліч. «Развітанне».
Шота Руставелі. «Віцязь у тыгравай шкуры».
Анатоль Статкевіч-Чабаганаў. «Лёс роду — лёс радзімы».
Ян Чачот. «Наваградскі замак».
Тарас Шаўчэнка. Вершы. Паэмы.

Асноўныя віды вусных і пісьмовых работ па літаратуры ў IX класе

Выразнае чытанне мастацкіх твораў розных жанраў.
Вусны і пісьмовы пераказ праявістых тэкстаў, ускладнены элементамі разважання.

Аргументаванне ўласных ацэнак герояў і падзей.

Сачыненне-апісанне малюнкаў прыроды, выгляду герояў (на падставе

вивучаних твораў).

Параўнальная характарыстыка літаратурных герояў аднаго твора і розных твораў (сачыненне-разважанне).

Вусны і пісьмовы водгук на самастойна прачытаную кнігу, прагледжаныя спектакль, кінафільм, тэлеперадачу.

Супастаўленне літаратурных твораў з ілюстрацыямі да іх.

Даклад або рэферат на літаратурную тэму (па вивучаних творах).

Канспект прачытаных літаратурна-крытычных прац.

Вопыты мастацка-творчага характару: мастацкія замалёўкі, апавяданні, нарысы, вершы.

Асноўныя патрабаванні да ведаў, уменняў і літаратурнага развіцця вучняў IX класа

Вучні павінны

ведаць:

- асноўныя этапы і заканамернасці развіцця беларускай літаратуры (ад старажытных часоў да пачатку XX стагоддзя) у суаднясенні з развіццём сусветнай літаратуры;
- сутнасць і характэрныя асаблівасці асноўных мастацкіх сістэм (барока, класіцызм, асветніцтва, сентыменталізм, рамантызм, рэалізм, мадэрнізм), родаў і жанраў літаратуры;
- змест асноўных тэарэтыка-літаратурных паняццяў, патрэбных для аналізу і ацэнкі мастацкіх твораў;
- найбольш важныя звесткі пра жыццё і творчасць пісьменнікаў;
- сюжэт і сістэму вобразаў вывучаных твораў, іх праблематыку;
- тэксты, рэкамендаваныя праграмай для завучвання на памяць;

умець:

- удумліва і творча чытаць літаратурныя творы, успрымаць іх на эмацыянальна-вобразным узроўні ў адзінстве ідэйнага зместу і мастацкай формы, самастойна іх асэнсоўваць;
- вызначаць прыналежнасць твора да пэўнага літаратурнага мастацкага напрамку, роду і жанру;
- вызначаць асноўную праблему твора;
- характарызаваць літаратурнага героя;
- суадносіць ідэі і характары з уласным жыццёвым вопытам, аргументаваць сваю ацэнку герояў і падзей;
- супастаўляць герояў розных твораў і вылучаць у іх характарах і паводзінах агульнае і адрознае;
- вызначаць сувязь паміж героямі твора і эпохай;
- вызначаць узаемасувязь і ўзаемазалежнасць састаўных частак твора (сюжэт, кампазіцыя, тэма, ідэя, мастацкія сродкі);
- даваць вусны або пісьмовы разгорнуты адказ на праблемнае пытанне па вывучаным творы;
- пісаць сачыненні на літаратурную тэму;
- рыхтаваць вусны і пісьмовы водгук на прачытаную кнігу, прагледжаныя кінафільм, спектакль, тэлеперадачу;
- рыхтаваць даклад (рэферат) з выкарыстаннем літаратуразнаўчых крыніц;
- карыстацца даведачна-інфармацыйнай літаратурай (літаратурна-крытычныя артыкулы, слоўнікі, даведнікі, энцыклапедыі, інтэрнэт-рэсурсы і інш.).